

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ
(ΚΕΜΕ)
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ο Δ Η Γ Ι Ε Σ

ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1978

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Ι. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

α) Διδακτέα ύλη στην Α΄ και Β΄ τάξη του Γυμνασίου.

Επειδή προέκυψε θεωρία και διατυπώθηκαν ζητήματα σχετικά με τη διδακτέα ύλη του μθήματος Ο Δ Η Γ Ι Ε Σ στην Α΄ και Β΄ τάξη του Γυμνασίου και μελετώνται τα πρόβληματα που προκύπτουν, οφείβει από το διδακτικό πρόγραμμα, θεωρηθεί σκόπιμο η ακόλουθη:

**ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ**

στην τμή διδακτέας ύλης και τη σειρά προσφοράς και εκτέλεσής της. Οφείλει να προγραμματίζονται ιδιαίτερα η διδακτική και η μελέτη και να διδάσκονται κατά ένα όσον το επιτρέπουν οι συνθήκες, από μέρους των και οι ανάλογες λειτουργίες του σχολείου του. Αν για διαφορετικούς λόγους δεν πραγματοποιούνται όλες οι προβλεπόμενες ενέργειες, όσον η διδασκαλία προσφέρει ουσιαστικά ή καρπούνται προ-επιπέδου όφους κέρως λιγότερο σημαντικά.

Εις κοινή περίπτωση δεν πρέπει να επιδιώκεται η απόκτηση της διδακτικής ύλης σε βάρος της απόκτησης της διδασκαλίας και της κατανόησης του περιεχομένου από τους μαθητές. Από την άλλη πλευρά όμως η διδασκαλία δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο σε μερικές εκθέσεις από κάθε κείμενο, αφού πρόκειται για διδασκαλία κειμένων και απόφραση, και γι' αυτό το λόγο δεν παρουσιάζουν γλωσσικά, ιστορικά, εθιμικά για το κείμενο του Αποκαλύπτει διακρινόμενα ότι οι διδασκαλίες έλα από τα δύο έτη. Ο Τίμος ή Μισοθέουτος ή ο Αλφειός

ΒΙΒΛΙΟΦΗΚΗ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Ο ΑΝΤΙΣ

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΎΛΗ

I. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

α) Διδακτέα ύλη στην Α΄ και Β΄ τάξη του Γυμνασίου.

Ἐπειδὴ προέκυψαν ἀπορίες καὶ διατυπώθηκαν ἐρωτήματα σχετικὰ μὲ τὴ διδακτέα ὕλη τοῦ μαθήματος τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γραμματείας στὴν Α΄ καὶ Β΄ τάξη τοῦ Γυμνασίου καὶ μολονότι τὰ πράγματα προκύπτουν σαφῶς ἀπὸ τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα, θεωροῦμε σκόπιμες τὶς ἀκόλουθες διευκρινίσεις:

Ἐπί τῶν διδασκῶν ἀκολουθεῖ τὰ ὀριζόμενα ἀπὸ τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα, χωρὶς ὅμως αὐτὰ νὰ εἶναι ἀπολύτως δεσμευτικὰ ὡς πρὸς τὴν ἔκτα-ση τῆς διδακτέας ὕλης καὶ τὴ σειρά προσφορᾶς καὶ ἐπεξεργασίας τῆς. Ὅφειλε νὰ προγραμματίζει ἔγκαιρα τὴ διδακτικὴ του ἐργασία καὶ νὰ διδάσκει τόση ὕλη, ὅση τοῦ ἐπιτρέπουν οἱ δυνατότητες τῶν μαθητῶν του καὶ οἱ συνθήκες λειτουργίας τοῦ σχολείου του. Ἄν γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο δὲν πραγματοποιοῦνται ὅλες οἱ προβλεπόμενες διδακτικὲς ὥρες, ὁ διδάσκων προσφέρει συνοπτικὰ ἢ παραλείπει τμήματα, τὰ ὅποια κρίνει λιγότερο σημαντικὰ.

Σὲ καμιά περίπτωση δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἡ ποσότητα τῆς διδακτέας ὕλης σὲ βάρος τῆς ποιότητος τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς κατανόησεως τοῦ περιεχομένου ἀπὸ τοὺς μαθητές. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὅμως ἡ διδασκαλία δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται μόνον σὲ μερικές σελίδες ἀπὸ κάθε κείμενο, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ διδασκαλία κειμένων ἀπὸ μετά-φραση, πού γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν παρουσιάζουν γλωσσικὲς δυσκολίες.

Εἰδικὰ γιὰ τὰ κείμενα τοῦ Λουκιανοῦ διευκρινίζεται ὅτι θὰ διδασκεται ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ἔργα: ὁ Τίμων ἢ Μισάνθρωπος ἢ ἡ Ἀληθὴς

Ίστορία καί Ἐπειτα, στό χρόνο πού θά ἔναπομένει, ὀρισμένοι Νεκρικοί Διάλογοι.

β) Διδακτέα ὕλη στή Γ΄ τάξη τοῦ Γυμνασίου.

Γιά τή Γ΄ τάξη τοῦ Γυμνασίου προσδιορίζονται ἡ σειρά καί ἡ ἔκταση τῆς διδακτέας ὕλης γιά νά διδάσκονται ὅλοι οἱ μαθητές τήν ἴδια κατά τό δυνατόν ὕλη, ὥστε νά μήν προκύπτουν προβλήματα κατά τήν ἐξαγωγή τῶν θεμάτων στίς εἰσαγωγικές ἐξετάσεις γιά τό Λύκειο.

1. Δραματική Ποίηση (2 ὥρες τήν ἐβδομάδα ἀπό 21 Σεπτεμβρίου ὡς 15 Ἀπριλίου). Γιά τό σχολικό ἔτος 1978 - 79:

Νά διδαχθεῖ κανονικά καί στό σύνολό της ἡ Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις τοῦ Εὐριπίδη, ἐπειδή εἶναι εὐληπητή καί ἐπίσης ἀνταποκρίνεται περισσότερο στά ἐνδιαφέροντα τῶν μαθητῶν. Ἡ διδασκαλία της θά περατωθεῖ ὡς τά τέλη Ἰανουαρίου.

Στή συνέχεια θά διδαχθεῖ ἡ Ἀντιγόνη ὡς ἐξῆς: μέ κανονικό ρυθμό τουλάχιστο οἱ στ. 1 - 768 (1 - 581 τοῦ πρωτοτύπου) καί μέ ταχύτερο ρυθμό (καί μέ προετοιμασία τῶν μαθητῶν) οἱ ὑπόλοιποι στίχοι, ὥστε ἡ διδασκαλία τῆς τραγωδίας νά περατωθεῖ στίς 15 Ἀπριλίου. Ἐξεταστέα ὕλη θά εἶναι ἡ Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις στό σύνολό της καί οἱ στ. 1 - 768 τῆς Ἀντιγόνης.

2. Φιλοσοφικά κείμενα (ὥρες 2 ἀπό 21 Σεπτεμβρίου ὡς 31 Ἰανουαρίου).

Διδάσκονται πρῶτα ἀποσπάσματα ἀπό τήν Ἀπολογία Σωκράτους τοῦ Πλάτωνα μέ τή σειρά πού περιέχονται στό διδακτικό βιβλίο καί κατά συνέχεια ὡς τό τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου.

Καταβάλλεται προσπάθεια νά διδαχθοῦν ὅλα τά ἀποσπάσματα πού περιέχονται στό διδακτικό ἐγχειρίδιο ἢ τουλάχιστον τά περισσότερα.

Ἀπό τίς ἀρχές Νοεμβρίου διδάσκεται ὁ Κριτῶν τοῦ Πλάτωνα, τοῦ ὁποίου ἡ διδασκαλία ὁλοκληρώνεται ὡς τό τέλος τοῦ Ἀ΄ τριμήνου. Κατά τά τελευταῖα 2 - 3 μαθήματα πρό τῶν διακοπῶν τῶν Χριστουγέννων διδάσκονται τά προβλεπόμενα ἀπό τό ἀναλυτικό πρόγραμμα ἀποσπάσματα ἀπό τόν πλατωνικό Φαίδωνα.

Κατά τόν Ἰανουάριο διδάσκονται ἀποσπάσματα ἀπό τά Ἡθικά Νικομάχεια τοῦ Ἀριστοτέλη μέ τή σειρά πού περιέχονται στό διδακτικό βιβλίο καί κατά συνέχεια.

3. Ρητορική (ὥρες 2 ἀπό 16 Ἀπριλίου ὡς τό τέλος τοῦ διδακτικού ἔτους).

Διδάσκονται πρῶτα ὁ Γ΄ Ὀλυμπιακός λόγος τοῦ Δημοσθένη. Στό χρόνο πού θά ἄπομείνει διδάσκονται καί ὀρισμένα τμήματα ἀπό τόν Περικτῆς Προδίων ἐλευθερίας λόγο τοῦ ἴδιου ρήτορα.

Σημείωση: Για τη διδασκαλία της Λυρικής ποιήσεως θά δοθούν οδηγίες αργότερα, όταν θά έχει κυκλοφορήσει τό σχετικό βιβλίο.

II. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

1. Α΄ τάξη: ή διδασκαλία της Γραμματικής νά ολοκληρωθεί στην τάξη αυτή. Αυτό είναι εφικτό, εφόσον οί μαθητές πού από έφέτος εισάγονται στό Γυμνάσιο έχουν διδαχθεί συστηματικά επί δύο χρόνια τη Γραμματική στην Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού.

2. Β΄ τάξη: ή 1 ώρα της Γλωσσικής διδασκαλίας διατίθεται από την ημέρα έναρξεως των μαθημάτων ως τό τέλος του διδακτικού έτους στη διδασκαλία του Συντακτικού.

3. Γ΄ τάξη: μόνο για τό έτος αυτό (1978 - 79) θά διατεθεί 1 ώρα από την έναρξη ως τη λήξη του σχολικού έτους στη διδασκαλία του Συντακτικού. Για νά εξοικονομηθεί ή ώρα αυτή, θά αναβληθεί ή διδασκαλία της σύντομης επισκοπήσεως της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας και, κατά τό β΄ τετράμηνο, ή διδασκαλία των κειμένων νεοελληνικής λογοτεχνίας θά περιοριστεί από 3 σε δύο ώρες, δηλαδή θά έχουμε τό σχήμα:

Γλωσσική διδασκαλία	1 ώρα (Συντακτικό)
Έκθέσεις	1 ώρα
Κείμενα Νεοελλ. Λογοτεχνίας	2 ώρες
Σύνολο	4 ώρες

III. ΙΣΤΟΡΙΑ.

I. Στην Α΄ τάξη Γυμνασίου.

Νά διδαχθούν:

Τό πρώτο μέρος κανονικά (σελ. 5 - 25).

Από τό δεύτερο μέρος τό κεφάλαιο για την Αίγυπτο (σελ. 26 - 45).

Στά επόμενα κεφάλαια (46 - 79) νά επιδιωχθεί σπουδή των εικόνων και χαρτών και των «κύριων σημείων» με την προοπτική ότι από τά μέσα Νοεμβρίου πρέπει νά αρχίζει οπωσδήποτε ή διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας (σελ. 80 κ.έ.).

Τά κεφάλαια πού αναφέρονται στα γράμματα θά διδαχθούν συνοπτικά, εφόσον οί μαθητές θά αντιμετωπίσουν πού συστηματικά στα πλαίσια της αρχαίας γραμματείας πολλά από τά θέματα αυτά, όπως π.χ. τό περιεχόμενο των σελίδων 225 - 227 ή 291 - 297.

Τά κείμενα - πηγές διαβάζονται πάντοτε σε συνάρτηση με τό θέμα στο οποίο αναφέρονται.

Τέλος, χάρτες και εικόνες και λοιπό εικαστικό υλικό πρέπει να σπουδάζονται - σέ συνάρτηση με τά οικεία κεφάλαια - με τήν καθοδήγηση του καθηγητή στην αίθουσα, χωρίς βέβαια να αποκλείεται κάποια συναφής «κατ' οίκον» εργασία.

Έπειτα από τīs υποδείξεις αυτές ή διδασκεία ύλη δέν ξεπερνάει τīs 150 σελίδες καθαρού άφηγηματικού κειμένου. Κατά συνέπεια, είναι δυνατό νά διδαχθούν, άν γίνει καλή εκμετάλλευση του διδακτικού χρόνου. Και για λόγους ψυχολογικούς είναι σωστό οί διευκρινίσεις αυτές νά γίνουν γνωστές στους μαθητές από τό πρώτο μάθημα. Είναι κανόνες συνεργασίας.

2. Στη Β' τάξη Γυμνασίου.

Τό νέο εγχειρίδιο είναι σύμμετρο με τīs δυνατότητες του διδακτικού χρόνου, άν από τήν άρχή ξεκαθαριστεί ότι:

Χάρτες και εικονογραφικό υλικό σπουδάζονται στην αίθουσα και πάντα σέ συνάρτηση με τά οικεία κεφάλαια.

Τό ίδιο γίνεται για τά κείμενα - πηγές.

Τά κεφάλαια για τέχνες και γράμματα είναι μάλλον άφετηρία για κάποια σπουδή του πολιτισμού παρά για φόρτωμα τής μνήμης με σειρά όνομάτων ή όνομασιών και τίτλων.

Τά παραπάνω στοιχεία και οί πίνακες συναποτελουόν περισσότερο από τόμισό βιβλίο σέ αριθμό σελίδων.

Ό τρόπος σπουδής του βιβλίου και ή διάκριση τών παραπάνω στοιχείων πρέπει νά μεταδοθούν στους μαθητές από τήν πρώτη ώρα διδασκαλίας - συνεργασίας.

3. Για τήν Γ' τάξη Γυμνασίου.

Νά διδαχθούν κανονικά:

Εισαγωγή (σελίδες 5 - 7).

Άναδρομή στή μεσαιωνική εποχή κτλ. (σελ. 9 - 15).

Οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές κτλ. (σελ. 20 - 22).

Άνθρωπιστική κίνηση (23 - 26).

Οί μεγάλες έξερευνήσεις - άνακαλύψεις (28 - 35).

Τεχνικά έπιτεύγματα - τυπογραφία (35 - 36).

Όρησκευτική μεταρρύθμιση ως τήν ειρήνη τής Αύγούστας (57 - 63).

Άν Αντιμεταρρύθμιση (65 - 67).

Τριακονταετής Πόλεμος (76-77) (όχι ή επέκταση του πολέμου), ή συνθήκη τής Βεσφαλίας (79-81).

Άπιστήμη τής Άναγεννήσεως (81-82).

- Η Τουρκική αυτοκρατορία (88-93).
- Ο Έλληνισμός μετά την Άλωση (93-105).
- Απόλυτη μοναρχία στη Γαλλία (114-119).
- Ρωσία (119-121 άρχή).
- Η Άγγλία τό 18ο αί. (124-129 άρχή).
- Διαφωτισμός (131-134).
- Αμερικανική Άνεξαρτησία (134-137).
- Αϊκατερίνη τής Ρωσίας (141-143).
- Η Γαλλία (παραμονές επανάστασεως - επανάσταση) (149-164).
- Σημασία τής εποχής του Ναπολέοντα - Συνέδριο Βιέννης (174-175).
- Ιστορία Έλληνική 176 κ.έ.
- Ευρωπαϊκή 248 κ.έ. κτλ.
- Γιά όσες ένότητες κατ' ανάγκη παραλείπονται θά γίνεται συνοπτική παρουσίαση, σύνδεση καί προσεκτική σ π ο υ δ ή εϊκόνων καί χαρτών.

ΜΕΡΟΣ Β΄ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ι. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ι. Γραμματική.

Ἡ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς τῆς Νεοελληνικῆς ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὴ γλῶσσα πού χρησιμοποιεῖ τὸ παιδί στὴν καθημερινή τοῦ ζωή. Πρέπει λοιπὸν νά προσαρμόσουμε τὴ διδασκαλία μας πρὸς αὐτὸ τὸ βασικὸ δεδομένο. Εἰδικότερα πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι:

α) Ἐφόσον ἡ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς δέν ἔχει κύριο σκοπὸ νά ἀποκτήσουν οἱ μαθητές νέες γνώσεις, ἀλλὰ νά ἐπεκτείνουν καὶ νά συστηματοποιήσουν τὸ γλωσσικὸ τους θησαυρὸ, θά ἔχει ὡς ἀφετηρία τὸν προφορικὸ λόγὸ τῶν μαθητῶν καὶ σέ ἓνα δεῦτερο στάδιο θά μεταβαίνομε σέ κατάλληλα κείμενα, μέσα στὰ ὁποῖα οἱ μαθητές θά ἀναζητοῦν καὶ θά ἐπισημαίνουν τοὺς γραμματικὸὺς τύπους πού ἔχουν σχέση μετὰ τὸ μάθημα. Ἡ ἀντίστροφη πορεία δέν ἀποκλείεται, ἀλλὰ περιορίζεται σέ μαθηματά που παρουσιάζουν εἰδικές δυσκολίες (π.χ. στίξις, αὔξηση ρημάτων κτλ.).

β) Διδάσκοντας τὴ Γραμματικὴ δέν ἀποβλέπομε πιά ἀπλῶς στὴν ἐπισημάνση τύπων καὶ τὴ συναγωγή κανόνων, ἀλλὰ προπάντων στὴν παρουσίαση συνολικῆς καὶ ὀλοκληρωμένης γλωσσικῆς εἰκόνας. Ἐτσι δέν πρέπει νά χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴ διδασκαλία μεμονωμένοι τύποι, ἀλλὰ ὀλοκληρωμένες φράσεις, μέσα στίς ὁποῖες οἱ μαθητές θά ἐπισημαίνουν τὴ λειτουργικὴ παρουσία τῶν τύπων πού μᾶς ἐνδιαφέρουν (π.χ. διδάσκοντας τὰ ἐπίθετα δέ θά ἀναφέρουμε ἀπλῶς ὁ ἄ σ π ρ ο ς, ἡ ἄ σ π ρ η, τ ὁ ἄ σ π ρ ο, ἀλλὰ ν ἄ ὁ ἄ σ π ρ ο ς τ ο ἶ χ ο ς, ἔ σ β η σ ε ἡ ἄ σ π ρ η γ ρ α μ μ ῆ, ἄ γ ὁ ρ α σ α ἔ ν α ἄ σ π ρ ο σ ε ν τ ὄ ν ι κτλ.).

γ) Ἐφόσον ἡ γραμματικὴ ὕλη εἶναι οἰκεία στοὺς μαθητές, σέ κάθε

διδασκτική ώρα μπορούμε να ολοκληρώσουμε τη διδασκαλία μιās ενότητας με κάποια έκταση (π.χ. τήν κλίση τών άρσενικών ουσιαστικών). Για τόν ίδιο λόγο, έφόσον διαπιστώνουμε ότι ένα κεφάλαιο διδάχτηκε ικανοποιητικά στό Δημοτικό Σχολείο, δέν είναι ανάγκη να τό διδάξουμε συστηματικά.

δ) Τό βιβλίο «Κείμενα καί Άσκήσεις» μπορεί να χρησιμοποιείται σέ όλες τίς φάσεις τής διδασκτικής έργασίας καί όχι μονο στην τελική. Έτσι μπορούμε να άρχίζουμε τή διδασκαλία από τό σχετικό κείμενο, να άνατρέχουμε σ' αυτό κατά τή διάρκεια τής διδασκαλίας ή να έπεξεραζόμαστε τίς άσκήσεις του στό τέλος.

ε) Σέ καμιά περίπτωση δέν πρέπει να επιβάλλουμε στους μαθητές να άπομνημονεύουν τούς όρθογραφικούς κανόνες καί τούς διάφορους πίνακες του Έπιμέτρου. Είναι άρκετό να συνηθίσουν να προσφεύγουν σ' αυτό κάθε φορά πού θα νιώθουν τήν ανάγκη να βρούν λύση σέ άπορίες τους.

στ) Στό τέλος κάθε διδασκτικής έργασίας θα παραπέμψουμε τούς μαθητές στις σχετικές παραγράφους τής Γραμματικής. Καί γενικότερα είναι άπαραίτητο να έξοικειώσουμε τούς μαθητές στη χρήση του βιβλίου από τά πρώτα μαθήματα.

Τέλος ό καθηγητής, άποφεύγοντας τήν τυποποίηση τής διδασκαλίας, μπορεί μέ τόν ιδιαίτερο τρόπο προσφοράς τής ύλης καί μέ τό ζωηρό ένδιαφέρον του να κάνει τό μάθημα εύχάριστο καί έλκυστικό.

2. Συντακτικό.

Τό «Συντακτικό τής νέας έλληνικής» πραγματεύεται τή σύνταξη τής γλώσσας πού μιλιέται από τό παιδί. (Κάτι άνάλογο συμβαίνει μέ τή «Νεοελληνική Γραμματική», πού περιγράφει τά γραμματικά φαινόμενα τής όμιλουμένης από τό παιδί γλώσσας.) Γι' αυτό ή διδασκαλία πρέπει να προσαρμοστεί στη βασική αυτή άρχή. Ειδικότερα:

1. Καί ή διδασκαλία του Συντακτικού, πού είναι κι αυτή μέρος τής ευρύτερης γλωσσικής διδασκαλίας, άποβλέπει στη διεύρυνση καί συστηματοποίηση τών γλωσσικών γνώσεων του παιδιού. Αυτό σημαίνει ότι μέ τή διδασκαλία του συντακτικού δέν άποσκοπούμε να μάθουμε στό παιδί να μιλάει τή νέα ελληνική, γιατί τό παιδί, από τό γεγονός ότι είναι Έλληνόπουλο, τήν ξέρει. Επίδωξη τής διδασκαλίας είναι να άνεβάσουμε τό γλωσσικό επίπεδο του παιδιού μέ τή συστηματική κατάταξη τών συντακτικών φαινομένων καί τήν επέκταση έκείνων πού τό παιδί γνωρίζει έμπειρικά. Σύμφωνα μέ τήν άποψη αυτή, σέ όρισμένα θέματα, όπως π.χ. ή συμφωνία του ρήματος μέ τό υποκείμενο, ή συμφωνία του κατηγορουμένου μέ τό υποκείμενο κ.ά., τά όποια δέν παρουσιάζουν καμιά δυσκολία για τό Νεοέλληνα, άπλως θα έπισημαίνουμε τίς ιδιαίτερες περιπτώσεις συντακτικής χρήσεως (π.χ. τ ό σ υ γ γ ε ν ο λ ό γ ι τ ο υ φ ο β ε ρ ί ζ ο υ ν ν ά τ ό ν ξ υ λ ο κ ο π ή σ ο υ ν , ο ί σ ε ι σ μ ο ί ε ί ν α ι κ α κ ό κτλ.).

2. Βάση και αντίκειμενο της διδασκαλίας του συντακτικού είναι η κοινή νεοελληνική, όπως μιλιέται σήμερα στα μεγάλα αστικά κέντρα, και όχι η ιδιωματική γλώσσα των λαϊκών διηγήσεων ή η λαϊκή γλώσσα της άγρας κτλ. Αυτό μᾶς επιβάλλει την υποχρέωση να επιλέγουμε με προσοχή τα κείμενα ή τα παραδείγματα που θα χρησιμοποιούμε, πέρα ή παράλληλα με τα παραδείγματα του διδακτικού εγχειριδίου, από το χώρο της κοινής νεοελληνικής, δηλαδή να είναι χωρίς ακρότητες (χωρίς ιδιοματισμούς ή ἀργαϊσμούς).

3. Στο σχολικό εγχειρίδιο έκφραστική μονάδα θεωρείται το σύνολο λέξεων και η διδασκαλία ξεκινάει από αυτή την αντίληψη. Ο λόγος δηλαδή δεν κατακερματίζεται στα έσχατα συστατικά του (τις λέξεις), αλλά εξετάζονται τα σύνολα λέξεων ως οργανικές και λειτουργικές μονάδες, π.χ. ἄρθρο και ουσιαστικό, ρήμα και αντίκειμενο κτλ.

4. Το σχολικό βοήθημα είναι ένα εγχειρίδιο που περιέχει την κατά παράδοση ύλη του συντακτικού καταταγμένη συστηματικά. Αυτό δέ σημαίνει ότι θα διδάξουμε όλα τα μέρη του ή όλες τις παραγράφους του με την ίδια επιμονή ή με τη σειρά του διδακτικού εγχειριδίου. Όσα σημεία είναι γνωστά στο παιδί θα τα παρέλθουμε γρήγορα ή θα αναφερθούμε σ' αυτά εύκαιριακᾶ. Επίσης, όταν ο καθηγητής κρίνει σκόπιμο, μπορεί να αφήνει για ἄργότερα (πρός το τέλος του έτους) ὀρισμένα κεφάλαια (π.χ. επιρρηματ. κούρα προσδιορισμός), ἐφόσον θεωρεί ότι οἱ μαθητές του δέν είναι ἀκόμα ὄριμοι γιὰ τὴ διδασκαλία τους. Σημειώνουμε ἐπιπλέον ὅτι δέ θά διδάξουμε συστηματικά τὸ Ἐπίμετρο. (Σ' αὐτὸ ὁ μαθητὴς πρέπει νά συνηθίσει ἀπὸ τὸν καθηγητὴ του νά προσφεύγει, γιὰ νά ἀναζητῆ τὴ λύση σέ κάποια ἀπορία του. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ σημειώνουμε ὅτι γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότερη ἐκμετάλλευση τοῦ βιβλίου εἶναι σκόπιμο νά ἐνημερωθεῖ ὁ μαθητὴς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὸν τρόπο χρήσεως τοῦ ἀλφαβητικοῦ εὐρετηρίου.)

5. Ἡ διδασκαλία τῆς ἡμέρας μπορεῖ νά ἔχει ἀφετηρία εἴτε τὰ παραδείγματα τοῦ βιβλίου καὶ ἔσχα ἄλλα κρίνει σκόπιμο νά χρησιμοποιήσει ὁ καθηγητὴς εἴτε ἕνε ἀτάλληλο κείμενο δόκιμου Νεοέλληνα συγγραφέα. Γίνεται ἐπεξεργασ. τοῦ ὑλικοῦ (ἀνάλυση τῶν παρατηρούμενων σήμερα χρήσεων στὴ γλώσσα μας) καὶ μὲ ἐπαγωγικὴ μέθοδο ὀδηγοῦμαστε, μαθητές καὶ καθηγητὴς, στὴν τελικὴ διατύπωση τοῦ μαθήματος (κανόνα, συμπέρασμα κτλ.). Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ συντακτικὸς κανὼνας συνάγεται ὡς τὸ ἀναγκαῖο συμπέρασμα ποῦ προκύπτει ἀπὸ τὴ χρήση τῆς γλώσσας καὶ δέ θεωρεῖται (ἀφοῦ δέν εἶναι ἄλλωστε) προκαθορισμένη ἀρχή. (Εἶναι δυνατόν κάποτε νά χρησιμοποιοῦμε καὶ τὴν παραγωγικὴ μέθοδο, ὅταν πρόκειται γιὰ κάτι ποῦ εἶναι ἀρκετὰ γνωστὸ ἀπὸ τὴ γραμματικὴ, ὅπως π.χ. τὰ μέσα ρήματα, οἱ προσωπικὲς ἀντωνιμίες κ.ἄ., ὁπότε τὸ μάθημα τοῦ συντακτικοῦ ἀποσκοπεῖ ἐντὶ διασάφησης κάποιων λεπτομερειῶν καὶ στὴν ἐμπέδωση τῶν γνωστῶν.)

6. Στο τέλος του μαθήματος οι μαθητές ασκούνται πάνω στη συντακτική χρήση που διδάχτηκαν. Η άσκηση γίνεται με διάφορα παραδείγματα που είτε τά προσφέρει ο καθηγητής είτε τά συνεισφέρουν οι μαθητές, έτσι που το μάθημα να γίνει πλήρως κατανοητό από όλους και να μην υπάρχει καμιά ασάφεια ή άπορία.

3. Κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας.

1. Θεματικές ενότητες: Να διδάσκονται όσο τό δυνατόν περισσότερα κείμενα από κάθε ενότητα και μάλιστα εκείνα που ο καθηγητής θεωρεί πιο ενδιαφέροντα. Τά υπόλοιπα να τά διαβάσουν οι μαθητές μόνοι τους στον ελεύθερο χρόνο τους. Με άφορμή τά κείμενα συγγενών θεμάτων να παρακινούνται οι μαθητές να κάνουν συγκρίσεις και παραλληλισμούς, για να ασκούν τήν κριτική τους σκέψη.

2. Τά σύντομα κείμενα να διδάσκονται σε μιά διδακτική ώρα χωρίς προπαρασκευή τών μαθητῶν. Τά εκτενέστερα, που δέν είναι δυνατόν να διδαχθούν σε μιά διδακτική ώρα, να διδάσκονται αφού θά έχει προηγηθεί προετοιμασία τών μαθητῶν. Ο καθηγητής να δίνει στους μαθητές ερωτήματα ή άπάνσεις από τό κείμενο για να τίς μελετοῦν στο σπίτι τους, ὥστε να κάνουν ἀνακινῶσεις στήν τάξη. Θά ἀκολουθεῖ συζήτηση, θά γίνονται ἐκτιμήσεις και θά συνάγονται συμπεράσματα.

3. Κατά τήν διδασκαλία θά γράφεται στον πίνακα τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα, ὁ τίτλος τοῦ κειμένου που πρόκειται να διδαχθεῖ καθώς και ὅ,τι ἄλλο κρίνει σκόπιμο ὁ διδάσκων.

4. Οἱ γενικές εἰσαγωγές, ὅπου ὑπάρχουν, καθώς και τά εἰσαγωγικά σημειώματα πρέπει να διαβάζονται στήν ἀρχή. Σε μερικές περιπτώσεις, ἰδίως στήν ποίηση, τό εἰσαγωγικό σημεῖωμα προσανατολίζει τή διδασκαλία.

5. Η ἀνάγνωση πρέπει να γίνεται με φυσικότητα και σύμφωνα με τίς ἀπαιτήσεις τοῦ κειμένου.

6. Η ἀπόδοση τοῦ περιεχομένου μετά τήν ἀνάγνωση πρέπει να είναι σύντομη και περιεκτική. Ἰδιαίτερη προσοχή χρειάζεται στα λυρικά ποιήματα, ὅπου στο στάδιο αὐτό θά περιοριζόμαστε να διαπιστώσουμε ἀπλῶς ἄν κατανοήθηκε τό θέμα.

7. Ἐπεξεργασία: Κατά τήν ἐπεξεργασία γίνεται ἡ ἐντελῶς ἀπαραίτητη γλωσσική και πραγματολογική ἐξομάλυνση. Ο διδάσκων πρέπει να καθορίζει τή διδασκαλία του λαμβάνοντας ὑπόψη τό εἶδος τοῦ κειμένου, ἄν είναι δηλαδή ποίημα ἢ πεζό, και σε περίπτωση που πρόκειται για πεζό τί εἶδους πεζό είναι (διήγημα, ἀφήγημα, περιγραφή, μελέτημα, θέατρο κτλ.):

α) Π ο ἰ ἡ μ α : Ἡ διαίρεση του σε ἐνότητες δέν είναι πάντοτε ἀπαραίτητη. Ἄν γίνει, τότε μᾶς χρησιμεύει για να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τήν κλιμάκωση τών εἰκόνων π.χ., ἡ ὅποια είναι συνοφασμένη με

τήν έκφραση τῶν συναισθημάτων τοῦ ποιητῆ. Στήν ἀνάλυση τῶν ποιημάτων εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐπισημάνση τῶν εἰκόνων καί τῶν ἄλλων τεχνικῶν μέσων καί ἐκφραστικῶν τρόπων (ὁμοιοκαταληξία, σχήματα λόγου, χρήση λέξεων, ρυθμός, μέτρο κτλ.) σέ συνάρτηση πάντοτε μέ τό αἰσθητικό ἀποτέλεσμα καί τήν έκφραση τῆς ψυχικῆς διαθέσεως τοῦ ποιητῆ.

β) Διήγημα: Δέν πρέπει νά διδάσκεται πάντοτε ὁμοιόμορφα. Κατά τήν διδασκαλία του, ἄλλοτε εἶναι δυνατόν νά ἐπιμένουμε στήν ἀρχιτεκτονική διάρθρωση τοῦ διηγήματος, ἄλλοτε στούς ἀντιπροσωπευτικούς τύπους του καί ἄλλοτε στά προβλήματα πού τίγαι. (Τό ἴδιο τό διήγημα θά μᾶς ὀδηγήσει ὡς πρός αὐτό).

γ) Ἀφήγησις. Περιγραφή: Κατά τήν διδασκαλία θά ἐπιμένουμε περισσότερο 1) στή διάρθρωση τῶν ἐνοτήτων καί τό σκοπό πού ἐξυπηρετεῖ, 2) στό βασικό θέμα γύρω ἀπό τό ὁποῖο περιστρέφεται ἡ ἀφήγησις ἢ ἡ περιγραφή, 3) στή δομή τοῦ λόγου καί τά τεχνικά μέσα.

δ) Μελέτημα: Κατά τήν διδασκαλία, ἐκτός ἀπό τό νοηματικό περιεχόμενο, θά ἐπιμένουμε κυρίως 1) στή διάρθρωση τῶν ἐνοτήτων, 2) στή βασική σκέψη πού ὑπάρχει σέ κάθε ἐνότητα καί στά ἐκφραστικά μέσα μέ τά ὅποια διαπιστώνεται καθώς καί στή βασική σκέψη πού ὑπάρχει σ' ὄλο τό μελέτημα.

8. Κατά τήν διδασκαλία τῶν ποιημάτων καί εἰδικά τῆς σύγχρονης ποιήσεως ὁ διδάσκων πρέπει, ὅσο μπορεῖ, νά ἀποφεύγει τήν ἐκλογίκευση καί νά προσφέρει τό ποίημα μέ τρόπο πού νά μιλάει στήν εὐαίσθησία τῶν μαθητῶν.

9. Νά παρέχεται ἡ δυνατότητα στούς μαθητές, χωρίς ἄκαιρες παρεμβάσεις, νά ἀναπτύσσουν τίς ἀπόψεις τους σέ συνεχή λόγο καί νά ἐνθαρρύνεται ὁ διάλογος.

10. Βασικός σκοπός τῶν ἐρωτήσεων εἶναι νά ἀναπτύξει ὁ μαθητής τήν παρατηρητικότητα καί τήν κριτική του ἱκανότητα. Ὅλες οἱ ἐρωτήσεις ἀναφέρονται στό κείμενο, στό ὁποῖο πρέπει νά καταφεύγει ὁ μαθητής, γιά νά δίνει τήν ὀρθή ἀπάντησι. Συνεπῶς ἡ χρησιμοποίηση βοηθητικῶν βιβλίων μέ ἔτοιμες ἀναλύσεις καί ἀπαντήσεις ὄχι μόνο εἶναι περιττή ἀλλά εἶναι καί βλαπτική.

11. Ἐπεξεργασία τῶν ἐρωτήσεων: Οἱ ἐρωτήσεις εἶναι φυσικό νά μὴν καλύπτουν ὅλη τήν διδασκαλία. Ἀπλῶς τήν προσανατολίζουν καί ἀποτελοῦν μιά κοινή βάση. Μερικές ἐρωτήσεις δίνουν τόν πυρήνα τοῦ κειμένου (θεματικό κέντρο). Ἄλλες πάλι διευκολύνουν τήν ἀνταλλαγή ἀπόψεων, τή συζήτηση, τόν προβληματισμό. Ὁ μαθητής πρέπει νά διατυπώνει κι αὐτός ἐρωτήσεις. Οἱ ὀρθές ἀπαντήσεις πρέπει νά σημειώνονται τελικά στό τετράδιο ἢ στόν πίνακα, ἂν εἶναι δυνατόν. Ὅρισμένες ἐρωτήσεις μποροῦν νά δίνονται γιά ἐπεξεργασία στό σπίτι.

12. Οἱ γραμματολογικές καί ἄλλες σχετικές πληροφορίες πρέπει νά

περιορίζονται στις έντελως απαραίτητες για την κατανόηση του κειμένου. Οι μαθητές δε χρειάζεται να ανατρέχουν σε λεξικά και άλλα βιβλία για «πληροφορίες».

13. Η εικονογράφηση, όπου υπάρχει, πρέπει να γίνεται αντικείμενο παρατηρήσεως, ώστε να διευρύνεται η αισθητική καλλιέργεια των μαθητών.

4. Έκθέσεις.

1. Στις προφορικές εκθέσεις ο καθηγητής επιμένει ιδιαίτερα στην εύκρινη άρθρωση και στη φυσικότητα της φωνής των μαθητών, στην αποφυγή μονότονης χρησιμοποίησης λέξεων ή της συχνής παρεμβολής εκφράσεων που προδίδουν προχειρότητα και άμηχανία («νά πούμε...» κτλ.), στην κυριολεξία, στη γραμματικά όρθη χρήση των λέξεων και τη συγκρότηση προτάσεων, στην πραγμάτευση του κύριου θέματος χωρίς περιστροφές ή περιττολογίες, καθώς και στη σαφήνεια και την ακρίβεια των εκτιμημένων.

Έπακολουθεί συζήτηση, κατά την οποία διορθώνονται τα σφάλματα, γίνονται συμπληρώσεις και υποδείξεις. Ο καθηγητής υπογραμμίζει στους μαθητές ότι η άσκησή τους στη σωστή έκφραση δεν πρέπει να περιοριστεί στη συγκεκριμένη διδακτική ώρα, αλλά οι οδηγίες που δίνονται στο μάθημα των προφορικών εκθέσεων πρέπει να τηρούνται σε όλα γενικά τα μαθήματά τους.

2. Για τις γραπτές εκθέσεις η ικανότητα να διατυπώνει κανείς όρθα και καλαίσθητα σε γραπτό λόγο όσα σκέπτεται, πιστεύει ή θέλει δεν προϋποθέτει όπωσδήποτε συγγραφικά χαρίσματα, αλλά είναι κάτι που με συστηματική προσπάθεια και σωστή καθοδήγηση μπορεί να πετύχει ο κάθε μαθητής.

3. Η επίδοση στις εκθέσεις συνδέεται άμεσα με την ευρύτερη πνευματική συγκρότηση και ψυχική καλλιέργεια του μαθητή. Οι εκθέσεις, επομένως, δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ένας επιμέρους φιλολογικός κλάδος, αλλά ως προετοιμασία για την επιτυχία σε όλα, γενικά, τα μαθήματα. Και αντίστροφα, πρέπει να γίνει κατανοητό πως όλα γενικά τα μαθήματα, εφόσον συμβάλλουν στη μόρφωση του μαθητή, τόν βοηθούν ταυτόχρονα στο να γράφει καλές εκθέσεις.

4. Άριστο βοήθημα για την επιτυχία του μαθητή στις εκθέσεις είναι η συχνή μελέτη αξιολόγων κειμένων, που ανταποκρίνονται στην πνευματική του ηλικία, πλουτίζουν τις γνώσεις του, βαθαίνουν τό συναισθηματικό του κόσμο, κεντρίζουν την παρατηρητικότητα του και τόν βοηθούν στη διαμόρφωση ανακινώσιμου ύλικου (παιδική λογοτεχνία, κατάλληλα περιοδικά κτλ.).

5. Μολονότι η επιτυχία στις εκθέσεις δεν είναι μόνο ζήτημα δεξιοτήτων και πρακτικών οδηγιών, ο μαθητής πρέπει όπωσδήποτε:

α) Νά γράφει καλαισθητα καί κυρίως ευνάγνωστα.
β) Νά αναπτύσσει κάθε φορά τό θέμα πού του ἔχει δοθεῖ καί μόνο αὐτό.

γ) Νά φροντίζει ὥστε ὅσα γράφει νά εἶναι ἀκριβή καί ἀπό λογική ἀποψη παραδεκτά.

δ) Νά ἐλέγχει ἀπό γλωσσική ἀποψη προσεκτικά τό κείμενό του (σωστή ὀρθογραφία καί σύνταξη, μικρές περίοδοι, κυριολεξία, χρησιμοποίηση ὀρων καί ἐκφράσεων, γιά τήν ἀκριβή σημασία τῶν ὁποίων δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία κτλ.).

ε) Νά ἀναρωτιέται σέ κάθε του φράση ἂν ὁ ἀναγνώστης θά μπορούσε ἄνετα νά κατανοήσει τά νοήματα τοῦ κειμένου καί ἀκόμη ἂν τά ὅσα γράφει ἀναποκρίνονται σέ ὅσα ὁ ἴδιος σκέπτεται.

στ) Νά κάνει διάκριση ἀνάμεσα στό οὐσιῶδες καί τό ἐπουσιῶδες, τό σημαντικό καί τό ἀσήμαντο, τό πρωτότυπο καί τό τετριμμένο, τό ἀξιόλογο καί τό μὴ ἀξιόλογο.

ζ) Νά μὴ κατατρώχεται ἀπό τήν ἔμμομη ἰδέα τῆς ὠραιολογίας καί τοῦ λογοτεχνισμοῦ, ἀλλά νά ξερεῖ πῶς ἡ ἐργασία του θά κερδίσει ποιοτικά μέ τή σαφήνεια, τήν ἀπλότητα, τή φυσικότητα, τήν εἰλικρίνεια, τήν ἀμεσότητα καί τό στρωτό λόγο.

η) Νά τοποθετεῖ στήν κατάλληλη θέση τό καθένα ἀπό τά νοήματά του, ὥστε ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος τῆς ἐκθέσεως νά ὑπάρχει μεταξύ τους λογική ἀλληλουχία καί ὁμαλή μετάβαση ἀπό τό προηγούμενο στό ἐπόμενο.

θ) Νά ὀργανώνει μεθοδικά τό κείμενό του, ὥστε νά μὴ περιλαμβάνει ἀπλῶς ἀρχή (πρόλογο), μέση (κύριο θέμα) καί τέλος (ἐπίλογο), ἀλλά καί τό καθένα ἀπό τά μέρη αὐτά νά καταλαμβάνει ἕκταση ἀνάλογη μέ τή σημασία του.

6. Κατά τήν ἐξέταση τῶν γραπτῶν ἐκθέσεων ὁ καθηγητής θά ἐπισημαίνει τά κάθε εἶδους σφάλματα καί θά τά διορθώνει προσεκτικά. Θά ἀποφεύγονται, στό τέλος τῆς διορθωμένης ἐκθέσεως, οἱ στερεότυποι λακωνικοί χαρακτηρισμοί («Καλή», «Φιλότιμη προσπάθεια», «Νά προσέχεις περισσότερο») καί στή θέση τους θά ὑπάρχει, μέσα σέ λίγες γραμμές, μία σύντομη ἀλλά οὐσιαστική κριτική τῆς μαθητικῆς ἐργασίας, στήν ὁποία δέ θά ἐπισημαίνονται μόνο τά ἐλαττώματα, ἀλλά καί τά θετικά σημεία τῆς ἐκθέσεως. Ἡ ἀπόδοση στοὺς μαθητές τῶν διορθωμένων ἐκθέσεων θά συνδράζεται μέ τό ουστηματικό σχολιασμό τους στήν τάξη, στόν ὁποῖο θά ἀφιερώνεται μία (1) διδακτική ὥρα. Κατά τή διάρκεια του θά ἐπισημαίνουμε τά κάθε εἶδους σφάλματα (γλωσσικά, πραγματολογικά, διατάξεως τῆς ὕλης κτλ.) καί θά γίνεται σχετική διδασκαλία.

II. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Εφόσον προϋποτίθεται ότι ο καθηγητής εφαρμόζει τις σύγχρονες γενικές αρχές της Διδακτικής, σκόπιμο είναι να περιοριστούμε στις ακόλουθες ειδικές οδηγίες για τη διδασκαλία κειμένων της αρχαίας γραμματείας από μετάφραση.

1. Πριν αρχίσει την έρμηνεία της πρώτης ένότητας, ο καθηγητής προσφέρει στους μαθητές περιληπτικά το περιεχόμενο του έργου που πρόκειται να διδαχτεί. Η γνώση της συνολικής εικόνας είναι μία προϋπόθεση, για να παρακολουθούν οι μαθητές καθημερινά με ενδιαφέρον την εξέλιξη του μύθου (ή της αφήγησης ή της δραματικής πλοκής ή της επιχειρηματολογίας, ανάλογα με το είδος του διδασκόμενου κειμένου). Με το ίδιο μάθημα προσφέρονται τα ιστορικά πλαίσια μέσα στα οποία γεννήθηκε ή αναφέρεται το έργο.

2. Σέ κάθε επόμενο μάθημα διδάσκεται μία ένότητα ανάλογη προς τη δεκτικότητα της τάξης και πάντως πολύ εκτενέστερη από όση προσφερόταν στο παρελθόν (κατά τη διδασκαλία από το πρωτότυπο), αφού τώρα λείπει ο γλωσσικός φραγμός. Είναι δυνατόν π.χ. να διαχθούν 60-70 στίχοι όμηρικού κειμένου. Η έκταση της διδακτικής ένότητας εξαρτάται βέβαια πάντα από την έπισημανση κάποιου πυρήνα.

3. Τη διδακτική ένότητα παρουσιάζει ο ίδιος ο καθηγητής τουλάχιστο στα πρώτα μαθήματα και ιδιαίτερα στα ποιητικά κείμενα, όπου η καλή ανάγνωση συντελεί ουσιαστικά στην έπιλυση προβλημάτων κατανοήσεως του κειμένου.

4. Αφήνονται τα παιδιά να αναπλάσουν στο μυαλό τους τα όσα άκουσαν και να προβούν στην έκφραση των πρώτων αντιδράσεων τους. Αμέσως μετά καλούνται να διατυπώσουν τις κάθε είδους άπορίες τους (λεξιλογικές, πραγματολογικές, μορφολογικές, ιδεολογικές κτλ.), στις οποίες θά δίνεται άπάντηση από άλλους μαθητές ή, αν αυτοί άδυνατούν, από τον καθηγητή. Και στη φάση αυτή, όπως και στις επόμενες, θά πρέπει να λειτουργήσει ο διάλογος ανάμεσα στον καθηγητή και στους μαθητές ή των μαθητών μεταξύ τους. Στη διαδικασία της έπιλύσεως των άποριών μπορεί να ακολουθηθεί μία από τις έξης μεθόδους:

α) Ο καθηγητής σημειώνει τις άπορίες που διατυπώνουν οι μαθητές, τις κατατάσσει στις παραπάνω κατηγορίες και μεθοδεύει τις άπαντήσεις σ' αυτές, ακολουθώντας όχι τη σειρά με την οποία ύποβλήθηκαν, αλλά εκείνη με την οποία καταχωρίστηκαν στις διάφορες κατηγορίες.

β) Η άπάντηση και η άποσαφήνιση των λεξιλογικών και των

πραγματολογικῶν ἀποριῶν γίνεται ταυτόχρονα μέ τή συζήτηση τοῦ περιεχομένου, τῶν ἐνεργειῶν ἢ τῶν ἐπιχειρημάτων, γιατί τότε κυρίως οἱ ἔννοιες αὐτές ἀποκτοῦν τό πραγματικό περιεχόμενό τους. Αὐτονόητο εἶναι ὅτι στίς ἀπορίες τῶν μαθητῶν ὁ καθηγητής θά προσθέσει καί τά σημεῖα (κυρίως μορφολογικά καί ἰδεολογικά) πού ὁ ἴδιος ἔχει ἐπισημάνει.

5. Οἱ κατηγορίες στίς ὁποῖες κατατάχτηκαν οἱ ἀπορίες μπορούμε νά πούμε ὅτι θά ἀποτελέσουν ἰσάριθμες φάσεις τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως, ἢ ὁποία ἀρχίζει μέ τήν ἀπολύτως ἀναγκαῖα γλωσσική ἐξομάλυνση καί τήν ἀπαραίτητη πραγματολογική ἐνημέρωση καί προχωρεῖ στοῦς οὐσιαστικότερους στόχους τῆς:

α) Στή μορφολογική ἐπεξεργασία (γενικά στοιχεῖα μορφῆς, ὅπως εἶναι ἡ δομή ὄλου τοῦ ἔργου καί ἡ βαθμιαία ἐξέλιξη τοῦ μύθου του, εἰδικά στοιχεῖα μορφῆς, ὅπως εἶναι ἡ ἀφηγηματική ἢ περιγραφική ἰκανότητα, ἡ αἰσθητική ποιότητα τῶν εἰκόνων, οἱ ἐντεχνες ἐπιβραδύνσεις, ἢ ἡ χρήση τῆς παρομοιώσεως, ἢ ἡ ἰκανότητα στήν περιγραφή τῶν χαρακτήρων, ἢ σύλληψη τῆς οὐσιαστικῆς λεπτομέρειας κτλ.).

β) Στήν ἰδεολογική ἐπεξεργασία (ἀνάλυση καί σχολιασμό τῶν στοιχείων ἐκείνων πού λέγονται συνήθως «πολιτιστικά» καί ἐκφράζουν ἢ ἐνσαρκώνουν τίς ἰδέες τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: ἠθικές, κοινωνικές, μυθολογικές ἀπόψεις, γνώσεις προεπιστημονικές καί ἐπιστημονικές, ἀντιλήψεις γιά τή φύση, τόν ἄνθρωπο, τό θεό, τό σύμπαν κτλ.).

γ) Στήν ἀναζήτηση τῶν κινήτρων τῆς ἀνθρώπινης δράσεως, πού προϋποθέτει τίς προηγούμενες φάσεις τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως καί ἀποτελεῖ ἐνδιαφέρουσα σπουδή ἀνθρωπογνωστική καί κορυφώνει τήν ἐρμηνευτική προσπάθεια.

6. Ὁ καθηγητής καλεῖ τοὺς μαθητές νά ἀναδιηγηθοῦν δημιουργικά καί σύντομα τό περιεχόμενο, νά ἐπιμείνουν στήν περιγραφή ὀρισμένων σκηνῶν, νά χαρακτηρίσουν πράξεις καί πρόσωπα, νά κρίνουν θεσμούς, νά ἀξιολογήσουν ἀπόψεις, νά συγκρίνουν ἰδέες (τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔργου καί τῆς σημερινῆς κτλ.). Ἡ ἄσκηση τῶν μαθητῶν στήν προφορική διατύπωση τῶν σκέψεών τους μέ σαφήνεια καί συντομία πρέπει νά ἀποτελεῖ ἐξίσου μόνιμη διδακτική ἐπιδίωξη τοῦ καθηγητῆ, ὅπως ἐπίσης ὁ ἔθισμός τους σέ πολιτισμένη διαλογική συζήτηση γιά τήν ὅλη διεξαγωγή τοῦ μαθήματος.

7. Ἀπομένει νά γίνει ἀπό τοὺς μαθητές ἡ ἐκτίμηση τί τό καινούργιο πρόσφερε ἢ ἐνότητα πού διδάχτηκε:

στήν ἐξέλιξη τῆς ὑποθέσεως

στή γνωριμία μέ τά πρόσωπα

γιά τίς ἀξίες πού ἐμπεριέχονται

γιά τίς λογοτεχνικές ἰκανότητες τοῦ συγγραφέα

καί, ἂν ὑπάρχει διαθέσιμος χρόνος, νά διαβάσουν τήν ἐνότητα στό σύνολό της, ἢ παραγράφους πού ἔκαναν ἰδιαίτερη ἐντύπωση.

8. Στο τέλος της διδακτικής ώρας αναθέτουμε, για να εμπεδωθεί τό μάθημα, σύντομες εργασίες, όπου ο μαθητής θά έθίζεται στη γραπτή και πειθαρχημένη διατύπωση τών σκέψεών του. Καλό είναι οι εργασίες αυτές νά ακολουθοϋν τις εξής αρχές:

α) Νά μήν προσφέρονται οϋτε σέ φλύαρο πλατειασμό οϋτε σέ «τηλεγραφικές» άπαντήσεις.

β) Νά αναφέρονται κατά κύριο λόγο σέ θέματα πού συζητήθηκαν μέ σαφήνεια και πληρότητα μέσα στην τάξη.

γ) Ή διατύπωσή τους νά είναι τέτοια, ὥστε, τουλάχιστο οι περισσότερες, νά στρέφουν τούς μαθητές πάλι πρὸς τό κείμενό τους και νά μήν τούς εκτρέπουν σέ άγονες προσφυγές στις έγκυκλοπαίδειες και άλλα παρεμφερή βοηθήματα.

δ) Νά μήν επαναλαμβάνονται μονότονα, για νά μήν προκαλοϋν άνία και μηχανικές άπαντήσεις.

9. Οι παραπάνω ὁδηγίες άποκτοϋν νόημα σέ συνδυασμό μέ τις ακόλουθες συστάσεις:

α) Τό ὅτι σημειώθηκαν διαδοχικές φάσεις έρμηνευτικής προσεγγίσεως (παρ. 5) δέ σημαίνει ὅτι τά αντίστοιχα στοιχεΐα είναι άνάγκη νά νοηθοϋν χωριστά. Αντίθετα, πρέπει νά θεωρηθεΐ ὅτι συναποτελοϋν άρρηκτη ένότητα και μόνο για λόγους μεθοδολογικούς τά χωρίσαμε. Έξάλλου δέν πρέπει νά επιμένουμε σέ κάθε ένότητα νά ασχολοϋνται οι μαθητές μέ τόν έντοπισμό και την έπεξεργασία ὄλων τών στοιχείων αυτών, αλλά μόνο εκείνου ή εκείνων πού εμφανίζονται ιδιαίτερα πειστικά σέ αυτή.

β) Ο καθηγητής πρέπει νά βρίσκει τρόπο ὥστε τό κείμενο νά μή χάνει τό ιστορικό του πλαίσιο. Οι μαθητές πρέπει νά νιώθουν ὅτι τά ὅσα μελετοϋν άνήκουν σ' έναν κόσμο άρχαίο, διαφορετικό από τό δικό μας.

γ) Δέν άποκλείεται ὁ πλουτισμός τοϋ μαθήματος μέ νοηματικές διασυνδέσεις (είτε μέσα από τό ίδιο τό έργο, είτε από άλλο έργο τοϋ ίδιου συγγραφέα) και μέ γόνιμους παραλληλισμούς μέ τό νεοελληνικό λαϊκό πολιτισμό και τις εκδηλώσεις του (δημοτικά τραγούδια, παραδόσεις, έθιμα κτλ.), εφόσον αυτό δέ θά μās παρασϋρει σέ υπερβολές πού θά μās άποπροσανατολίσουν από τόν κύριο σκοπό τοϋ μαθήματος.

δ) Και ή σημαντικότερη σύσταση: Πρέπει νά άποφεϋγουμε νά επαναλαμβάνουμε μονότονα έναν τρόπο προσφορās τοϋ μαθήματος. Ο καθηγητής, ανάλογα μέ τό περιεχόμενο της κάθε ένότητας, μπορεί νά έπινοεί διαφορετικό τρόπο προσφορās. Δέν πρέπει νά άποκλειστεί ή περίπτωση νά δεχτοϋμε νά αλλάξει κατεύθυνση τό μάθημα, εφόσον οι μαθητές μέ εϋστοχες παρατηρήσεις μās ὁδηγοϋν σέ εξέταση πτυχών πού τις θεωρήσαμε δευτερεύουσες.

10. Άπαραίτητο είναι τό τελευταίο ή και τά δύο τελευταία μαθήματα νά άφιερώνονται στη συνολική θεώρηση τοϋ έργου. Τά μαθήματα αυτά θά γίνουν τό προετοιμασία τών μαθητών μέ βάση συγκεκριμένα και σαφή

ερωτήματα που θα τους θέτει ο καθηγητής. Θα πρέπει να ελέγχεται κατά πόσο οι μαθητές κατέχουν το περιεχόμενο του έργου, το κεντρικό νόημα και το σκοπό του, την αρχιτεκτονική δομή του, τις επιμέρους έννοιες και τη σχέση της καθεμιάς με το κεντρικό νόημα του έργου, τα βασικά διδάγματα που βγαίνουν από το σύνολο, αν παρακολούθησαν με προσοχή τη συμπεριφορά των προσώπων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον, αν αξιολογούν σωστά τις προθέσεις και τις ενέργειές τους, από τις οποίες θα βγάλουν συμπεράσματα για το χαρακτήρα του καθενός. Κατόπιν το έργο εντάσσεται στο γραμματειακό είδος, στο οποίο ανήκει, και, στο μέτρο που επιτρέπει η καλλιέργεια των μαθητών, εκφράζονται εκτιμήσεις για τις μορφολογικές αρετές του και για την ποιότητα των εκφραστικών του μέσων.

III. ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ιδιοτυπία του μαθήματος μας υποχρεώνει να θυμίσουμε πρώτα κάποιες γνωστές αρχές, που υπογορεύουν και τις παρακάτω οδηγίες:

α) Η ιστορία είναι έργο ανθρώπινο. Για κάθε ιστορικό περιστατικό λοιπόν αναζητούνται και τα κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς, ώστε κάθε σελίδα διδασκόμενης ιστορίας να αποβαίνει μάθημα ανθρωπογνωσίας και έπειτα αυτογνωσίας.

β) Πρώτη διδακτική υποχρέωση είναι η διασάφηση ενός όρισμού. «Ότι η ιστορία είναι αφήγηση γεγονότων δεν είναι αρκετό» χρειάζεται και ανάλυση του όρου «γεγονός» και σαφής αντιδιαστολή του προς τα «φαινόμενα», που είναι έργα της φύσεως, και αντικειμενική αξιολόγησή του.

Για να περιγραφεί ένα γεγονός είναι ανάγκη να απαντήσουμε στα ακόλουθα λακωνικά ερωτήματα: 1) τί, 2) ποιός, 3) πού, 4) πότε, 5) πώς, 6) γιατί; Η έπαρκής απάντηση στα πέντε πρώτα δίνει συνολικά την εξωτερική μορφή του «γεγονότος». Το έκτο όμως ερώτημα είναι που διεισδύει στο εσωτερικό του «γεγονότος», ζητάει τα κίνητρα της ανθρώπινης δράσεως και τις εκτιμήσεις των δρώντων προσώπων. Σ' αυτό το ερώτημα εντοπίζεται κυριότητα και ο σκοπός διδασκαλίας της ιστορίας και προς αυτό κατευθύνεται και η γόνιμη διδασκαλία, ανάλογα βέβαια και με την ώριμότητα του μαθητικού ακροατηρίου. Τέλος, η διδασκαλία συμπληρώνεται με την επισήμανση της σπουδαιότητας, που αποδίδουν οι ειδικοί ιστορικοί στο διδασκόμενο κάθε φορά «γεγονός», και τη μνεία των κριτηρίων, με τα όποια το «γεγονός» αυτό προβάλλεται ως σπουδαίο (γιατί επηρέασε άμεσα ή έμμεσα, θετικά ή αρνητικά τη ζωή μεγάλης ομάδας ανθρώπων, πόλης, έθνους, φυλής, της ανθρωπότητας).

γ) Ἐπειδὴ κανένα ἱστορικό γεγονός δέν μπορεί νά νοηθεῖ αὐθυπόστατο στό χώρο καί τό χρόνο, ἀλλά μόνο σέ ἀλληλουχία καί συνάρτηση μέ ἄλλα γεγονότα (προηγούμενα πού περιέχουν τήν «αἰτία» του, σύγχρονα πού ἐπηρέασαν τήν ἐξέλιξή του, μεταγενέστερα πού πρόκυψαν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἀπ' αὐτό), γιά τούς λόγους αὐτούς προσηφότερη μέθοδος γιά τήν διδασκαλία τῆς ἱστορίας φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ «Ἱστοριογενετική», πού σκόπιμα, προσεκτικά καί στοχαστικά παρουσιάζει τά γεγονότα ὡς ἀδιάσπαστη ἐνότητα διαδοχικῶν «αἰτίων» καί ἀποτελεσμάτων. Βέβαια μέ τόν ὄρο «αἰτία» δέ νοοῦνται δυνάμεις τυφλές, ἀλλά ἀνάγκες ἀνθρώπινες πού ὀδηγοῦν σέ συνειδητή καί σκόπιμη δραστηριότητα μετά ἀπό ἐκτίμηση τῶν συνθηκῶν πού ἐπικρατοῦν.

Ἔστερα ἀπό τήν ὑπόμνηση τῶν παραπάνω ἀρχῶν σημειώνουμε τίς ἐξῆς πιό συγκεκριμένες ὁδηγίες:

α) Ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας μπορεί νά εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Π ρ ο η γ ε ἰ τ α ἰ συνοπτική ἀνασκόπηση τῶν προηγούμενων γεγονότων, ὥστε αὐτά πού πρόκειται νά ἀκολουθήσουν νά φαίνονται ὡς ἡ εὐλογη συνέγιά τους καί νά κατανοηθοῦν εὐκολότερα. Ἔτσι ἄλλωστε γεννιέται προσδοκία, προβληματισμός καί δεκτικότητα στούς μαθητές. Ἄ κ ο λ ο υ θ ε ἰ σύντομη καί σαφής ἀφήγηση τῆς διδακτέας ἐνότητας ἀπό τόν καθηγητή μέ παράλληλη χρήση ὅλων τῶν προσιτῶν ἐποπτικῶν μέσων (πίνακα, χαρτῶν, εἰκόνων, σχεδιαγραμμάτων, διαφανειῶν). Ἡ «ἀφήγηση» δέ χρειάζεται νά ξεπερνάει τά 12' - 15' καί τὰ ἐποπτικά μέσα γιά κάθε ὥρα διδασκαλίας οὔτε πληθωρικά πρέπει νά εἶναι οὔτε νά χρησιμοποιοῦνται μέ τρόπο πού νά διακόπτουν τήν ἐνότητα τῆς «ἀφήγησης». Τέλος καλοῦνται οἱ μαθητές νά ἐκφράσουν τίς ἐντυπώσεις τους, νά διατυπώσουν ἀπορίες, νά ζητήσουν διευκρινίσεις, νά κρίνουν πρόσωπα, καταστάσεις, γεγονότα. Σ' αὐτή τή φάση τῆς διδασκαλίας ὁ διευθυνόμενος διάλογος θεωρεῖται ἰδιαίτερα ἐπικοινωνητικός. Ἡ διδασκαλία διευκολύνεται καί ἐμπεδώνεται μέ ἀνασκόπηση τῶν κύριων σημείων καί ἀνασύνθεση τοῦ τελευταίου μαθήματος μέ ὅσα προηγήθηκαν καί συνδέονται μ' αὐτό ἄμεσα.

β) Ἡ παραπάνω πορεία δέν ἀποκλείει βέβαια ἄλλη ὀργάνωση τῆς διδασκαλίας, ὅταν μάλιστα ὁ καθηγητής κρίνει ὅτι ἄλλο τρόπο τοῦ ὑποδεικνύει ἡ διδακτέα ἐνότητα ἢ τὰ προσιτά σ' αὐτόν ἐποπτικά μέσα. Ἐνα κεφάλαιο περί τέχνης, λόγου χάρη, μπορεί νά διδάχτει μέ διαρκή προβολή εἰκόνων καί παράλληλη ἀφήγηση- ἀνάλυση ἀπό τόν καθηγητή. Γιά μιᾶ ἄλλη ἐνότητα μπορεί νά ὑπάρχουν καλές καί προσιτές «πηγές», πού ἡ μελέτη καί ἀνάλυσή τους εἶναι δυνατόν νά ἀπορροφήσουν ὀλόκληρη τή διδακτική ὥρα καί νά ὀδηγήσουν σέ μιᾶ σαφέστερη ἀνασύνθεση κάποιας ἱστορικῆς στιγμῆς, σέ μιᾶ ἀναπαράσταση ἱστορικῆς εἰκόνας καί δράσεως. Εἶναι ἀρμοδιότητα κι εὐθύνη τοῦ καθηγητή νά ἐπιλέγει τόν προσηφότερο διδακτικό τρόπο, ἔχοντας ὑπόψη του καί τοῦτο: ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας τελικά χρειάζεται μιᾶ συνοπτική ἀνασύνθεση τοῦ παρελθόντος,

γιατί διαφορετικά δέν είναι δυνατή για τούς μαθητές ή συναγωγή συμπερασμάτων και ή καλλιέργεια ιστορικής σκέψης.

γ) Ἡ ἀρχή τῆς «βιωματικότητας» μπορεί πολύ ἀποδοτικά νά ἀξιοποιηθεῖ κατά τή διδασκαλία τῆς ἱστορίας τόσο μέ τήν παρουσίαση ἐκλεκτῶν σελίδων-πηγῶν τῆς ἱστορούμενης ἐποχῆς ὅσο καί μέ τή διατύπωση κατάλληλων ἐρωτημάτων-προβλημάτων ἀπό τόν καθηγητή (κατά τή διδασκαλία καί τήν ἐξέταση). Εἶναι δυνατόν λόγου χάρις στό μάθημα γιά τήν Εἰκονομαχία ἢ παρουσίαση καί ἢ ἐξέταση νά στραφεῖ γύρω ἀπό τήν ἐπιχειρηματολογία τῆς μιᾶς καί τῆς ἄλλης ἀπό τίς ἀντιμαχόμενες μερίδες (εἰκονομάχων καί εἰκονολατρῶν). Καί, ὅταν θά γίνεῖ λόγος γιά τόν Καποδίστρια καί τούς ἀντιπάλους του, μπορεί ἡ «ἐκφραση» τῶν μαθητῶν νά πάρει τή μορφή διαλόγου ἀνάμεσα σ' ἐκείνους (τούς μαθητές) πού θά ὑπερασπίσουν τίς «θέσεις» τῶν Καποδιστριακῶν καί τούς ἄλλους πού θά παρουσιάσουν τίς ἀπόψεις τῶν συνταγματικῶν. Ἀνάλογα ζεύγη διαλεγόμενων μερίδων μπορούμε νά ἀναζητοῦμε σέ πολλά κεφάλαια τῆς ἱστορίας (π.χ. ὄπαδοί καί ἐπικριτές τοῦ Περικλῆ, ἐνωτικοί καί ἀνθενωτικοί μέσα στήν πολιορκούμενη Πόλη, μεταρρυθμιστικοί καί ἀντιμεταρρυθμιστικοί τήν ἐποχή τῶν Γράκων κτλ.).

δ) Ἰδιαίτερη προσοχή χρειάζεται στήν ἐξέταση. Κύριος στόχος εἶναι ἡ ἐξακρίβωση ὅτι τό μάθημα ἔχει ἐμπεδωθεί καί ἡ σκέψη τῶν μαθητῶν ἔχει πλουτιστεῖ. Σύντομη, σαφής, ἀκριβῆς καί πλήρης ἀναδιήγηση ἑνός ἱστορικοῦ περιστατικοῦ εἶναι γιά πολλούς λόγους χρήσιμη ἄσκηση γιά τούς μαθητές. Ἀπομνημόνευση ὁμοῦ τῶν σελίδων ἑνός βιβλίου καί ἰδιαίτερη ἐμμονή στίς χρονολογικές λεπτομέρειες δέν εἶναι ἐργασία ἐποικοδομητική. Καί πάντως ἡ ἐξέταση (ὅπως καί ἡ διδασκαλία) σωστό εἶναι νά τείνουν πρός τή διερεύνηση τῶν αἰτίων καί τήν ἐκτίμηση τῶν ἀποτελεσμάτων, ὅσο εἶναι τοῦτο δυνατόν γιά κάθε ἡλικία μαθητῶν. Ἄν πρόκειται π.χ. γιά τό μάθημα περί τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, μόνα τά ἐρωτήματα: πότε ἐξῆσε, πότε καί πού νίκησε τοῦτον ἢ ἐκείνον τόν ἀντίπαλο, πότε ὑόγραψε τό λεγόμενο διάταγμα τῶν Μεδιολάνων, πότε ἔκαμε τά ἐγκαίρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μόνα αὐτά τά ἐρωτήματα, θά ἔχουν μᾶλλον ἀρνητικό διδακτικό ἀποτέλεσμα. Ἐνῶ τά ἐρωτήματα: γιατί ἀποφάσισε τή μεταφορά τῆς πρωτεύουσάς του, γιατί διάλεξε ἐκείνη τή θέση, γιατί χειραφέτησε τούς Χριστιανούς, καλλιεργοῦν τήν κρίση τῶν μαθητῶν καί οἰκοδομοῦν σταδιακά τήν ἱστορική τους συνείδηση.

